

О.М. ПЕРЕГРИМ

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна

ТАКСОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД РОДУ *EUPHRASIA* L. (OROBANCHACEAE) У ФЛОРИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *Euphrasia*, таксономія, флора, Україна

Для флори України, за даними різних авторів, наводиться від одного до 22 видів, що належать до однієї або двох секцій роду *Euphrasia* L. [1, 2, 4—6, 9, 11, 12].

У цій статті ми узагальнюємо результати критичного опрацювання роду *Euphrasia* флори України. За результатами критичного аналізу існуючих систем роду *Euphrasia* [3, 4, 6, 9, 10, 13—19], а також вітчизняних та зарубіжних гербарних колекцій (*KW*, *KWHA*, *KWU*, *KWHU*, *KSLW*, *LW*, *LWS*, *DNZ*, *YALT*, *UU*, *CHER*, *CWU*, *LE*, *LECB*, Херсонського природничого музею та національного природного парку «Синевир»), власних зборів і спостережень у природі, оригінальних комплексних досліджень макро- і мікроморфологічних ознак представників роду запропоновано модифіковану систему роду *Euphrasia*, валідизовано номенклатурну комбінацію в ранзі підсекції (subsect. *Pectinatae* (Pugsf.) Peregrin).

За нашими даними, рід *Euphrasia* у флорі України представлений 18 видами та 4 підвидами, що входять до складу 2 секцій і 6 підсекцій.

Ключ для визначення таксонів роду *Euphrasia* у флорі України

1. Форма приквіткових листків від ланцетних до лінійних, довжина їх удвоє або більше перевищує ширину, зубці значно розставлені *E. salisburgensis*
— Форма приквіткових листків від округлих до яйцеподібних, довжина їх менш як удвічі перевищує ширину, зубці не розставлені 2
2. Приквіткові листки, чашечка та стебло опушені залозистими волосками, що мають 3—6-клітинну ніжку 3
— Приквіткові листки, чашечка та стебло без залозистого опушення або опушені залозистими волосками, що мають 1—2-клітинну ніжку 5
3. Віночок 4—6 (7) мм завдовжки *E. hirtella*
— Віночок 8—13 мм завдовжки. 4
4. Стебла розгалужені нижче середини, до суцвіття більше 5 міжвузлів. Стеблові листки гострі *E. officinalis* subsp. *rostkoviana*
— Стебла прості, іноді з 1—2 бічними пагонами, до суцвіття менше 5 міжвузлів. Стеблові листки тупі *E. officinalis* subsp. *monticola*
5. Нижня губа віночка довша за верхню у 1,2—1,3 раза, віночок 7—13 мм завдовжки 6
— Нижня губа віночка майже дорівнює верхній, віночок 3—7 мм завдовжки 12

© О.М. ПЕРЕГРИМ, 2010

6. Віночок 11—13 мм завдовжки. Карпатські високогірні види	7
— Віночок 7—10 мм завдовжки. Зростають по всій території України . . .	8
7. Зубці верхніх стеблових листків гострі, приквіткові листки сидячі, по- ступово звужені до основи	<i>E. kerneri</i>
— Зубці верхніх стеблових листків тупі, приквіткові листки з короткими черешками, широкояйцеподібні	<i>E. picta</i>
8(6). Приквіткові листки опушені залозистими волосками на 1—2(3)- клітинній ніжці	10
— Приквіткові листки без залозистого опушення	9
9. Листки майже голі, зрідка зі щетинками по жилках та по краю зубців	<i>E. stricta</i>
— Листки з обох боків густо опушені щетинистими волосками <i>E. x reuteri</i>	
10(8). Приквіткові листки вкриті прямими щетинистими волосками по всій поверхні пластинки	<i>E. x murbeckii</i>
— Приквіткові листки зі щетинками, розташованими лише по краю зубців та зрідка по жилках	11
11. Вузлів до суцвіття 6—9, міжвузля зближені, стебла звичайно розгалужені, рідше прості	<i>E. brevipila</i> subsp. <i>brevipila</i>
— Вузлів до суцвіття 2—5, міжвузля видовжені, стебла прості, рідше з 1—2 бічними пагонами	<i>E. brevipila</i> subsp. <i>tenuis</i>
12(5). Приквіткові листки густо опушені залозистими волосками на 1—2- клітинній ніжці. Зростають у Криму	<i>E. taurica</i>
— Приквіткові листки опушені щетинистими волосками або майже голі. Зростають по всій території України	13
13. Зубці приквіткових листків гострі, але не остисті	14
— Зубці приквіткових листків остисті	16
14. Опушення приквіткових листків густощетинисте	<i>E. pectinata</i>
— Щетинки розташовані переважно по жилках та краю листків, іноді роз- сіяні по всій пластинці	15
15. Віночок 4—6 см завдовжки, листки та приквіткі по краях і жилці за- звичай вкриті короткими шипикоподібними щетинками. Високогірні карпат- ські рослини 3—10 см заввишки	<i>E. tatrae</i>
— Віночок 7—10 см завдовжки, листки та приквіткі по краях і жилці за- звичай вкриті серпоподібними щетинками. Рівнинні рослини 10—40 см за- звишки	<i>E. tatarica</i>
16(13). Кількість вузлів до суцвіття 6—12, нижні міжвузля зближені; стебла звичайно розгалужені, зрідка прості	17
— Кількість вузлів до суцвіття 2—5, нижні міжвузля видовжені; стебла пе- реважно прості, інколи з 1—2 бічними пагонами	19
17. Приквіткові листки темно-зелені, з довгозагостреними зубцями	<i>E. glabrescens</i>
— Приквіткові листки сіро-зелені, з гострими або короткозагостреними зубцями	18

18. Приквіткові листки густо опушені волосками *E. parviflora*
 — Приквіткові листки дуже розсіяно опушені *E. nemorosa*
 19(16). Пелюстки червоно-фіолетові, рідше білі. Карпатські субальпійські
 рослини *E. coerulea*
 — Пелюстки білі, іноді з фіолетовими жилками. Рівнинні лучні рослини . .
 E. chitrovoi

Конспект роду *Euphrasia* у флорі України

Genus *Euphrasia* L., 1753, Sp. Pl.: 604, p.p.; Wettst., 1896, in Pflanzenfam. IV, 3b: 100; id. 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 9; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 557, Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 562; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1089.

Lectotypus (Britton, Brown, 1913: 217): *E. officinalis* L.

Subgen. *Euphrasia*. — *Euphrasia* subgen. *Eueuphrasia* E.G. Jørg., 1919, Bergens Mus. Aarb., 5: 60, p.p.; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 568; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 562; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1089. — Sect. *Eueuphrasia* Wettst., 1893, in Engl. et Prantl, Nat. Pflanzenfam. 4, 3b: 100, p.p. — Sect. *Semicalcaratae* (Benth.) E.G. Jørg., 1919, Bergens Mus. Aarb., 1916—1917, 5: 61. — Листки і приквіткі суцільні, опушені, з кожного боку листка по 1—13 зубців, одне з гнізд пиляків у кожній з двох довших тичинок несе при основі довгі, схожі на шпорець загострення. Однорічники помірних областей Північної півкулі.

Typus: lectotypus generis.

Sect. 1. *Euphrasia*. — Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1089. *Euphrasia* § *Semicalcaratae* Benth., 1846, in DC., Prodr. 10: 552, p.p.; — Sect. *Semicalcaratae* Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 568; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 562; — Листки та приквіткі голі, волосисті або залозисті, яйцеподібні, округлі до ланцетних, зубчасті, з нерозставленими зубцями. Коробочка довговійчаста по краю.

Typus: lectotypus generis.

Subsect. 1. *Euphrasia*. — Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1089. — Ser. *Grandiflorae* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 69, p.p. — Ser. *Hirtellae* Pugsley, 1930, J. Linn. Soc. London (Bot.), 48: 521; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 628; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 577. — Рослини розгалужені або нерозгалужені. Листки опушені довгими багатоклітинними залозистими волосками, верхні стеблові та приквіткові листки круглі до округлояйцеподібних, гострозубчасті. Віночок 4—12 мм завдовжки.

Typus: lectotypus generis.

1. *E. officinalis* L. — Sp. pl.: 604 p. p. — *E. rostkoviana* Hayne, 1823, Darst. Beschr. Arzn. Gewächse, 9: tab.7; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 183; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 632; Yeo, 1978, in Davis, Fl. Turk., 6: 758; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 557; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 279; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1090. — *E. rostkoviana* var. *fennica* (Kihlm.) Jalas, 1977, Ann. Bot. Fenn., 14: 191. — *E. rostkoviana* subsp. *fennica* (Kihlm.) Karlsson, 1982, Växtekologiska Stud., 15: 42. — *E. fennica* Kihlm., 1899, in Mela, Suomen Kouluksvio, ed. 4: 247; Крыл., 1939, Фл. Зап. Сиб., 10: 2486; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 634; Цвел., 1981, Фл.

европ. части ССРСР, 5: 279. — *E. fennica* subsp. *aestivalis* Ganesch., 1933, Маевский, Фл. Средн. Росс., изд. 6: 611. — *E. praerostkoviana* Chitr., 1907, Тр. Ботан. муз. АН ССРСР, 3: 27, р.р. — *E. officinalis* L. subsp. *rostkoviana* (Hayne) F. Towns., 1884, Journ. Bot. (London), 22: 165.

Описаний без вказівки місця збору матеріалу. Lectotypus (Yeo, 1978a: 237; Silverside, 1991): Herb. Linn. N759.2, excl. pl. folia eglandulosa (*LINN*).

Поширення в Україні: Херсонська (Хр), Полтавська (Пл), Чернігівська (Чн), Житомирська (Жт), Волинська (Вл), Хмельницька (Хм), Львівська (Лв), Чернівецька (Чц), Івано-Франківська (Ів), Закарпатська (Зк).

Загальне поширення: вся Європа, Зах. Азія (Туреччина).

Екологічна приуроченість: луки, узлісся листяних лісів.

E. officinalis L. subsp. *rostkoviana* (Hayne) F. Towns., 1884, Journ. Bot. (London), 22: 165. — *E. rostkoviana* Hayne, 1823, Darst. Beschr. Arzn. Gewächse, 9: tab.7; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 183; Юз., 1955, Фл. ССРСР, 22: 632; Yeo, 1978, in Davis, Fl. Turk., 6: 758; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 557; Цвел., 1981, Фл. европ. части ССРСР, 5: 279; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1090.

Описаний з Центральної Європи («Wächst in ganz Deutschland — wahrscheinlich auch in andern Ländern Europens — auf Wiesen und Triften»).

Lectotypus (Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9, 7: 1093): Ic. in Hayne, 1825, Darst. Beschr. Arzn. Gewächse, 9: tab.7.

Примітка. С.В. Юзепчук [10], М.М. Цвельов [8], М.І. Котов [5] зазначали, що цей таксон є осінньою расою, і розглядали його як самостійний вид *E. rostkoviana* Hayne. Але С.В. Юзепчук у «Флоре ССРСР» [10] зауважував, що справжня західноєвропейська *E. rostkoviana* з великими квітками і типовим осіннім габітусом відзначені лише у західній частині СРСР. В.М. Хитрово [7] вважав, що на території колишнього СРСР зростає не типова, а літня раса *E. rostkoviana* та описав новий вид *E. praerostkoviana* Chitr. Особини з розгалуженими стеблами та короткими міжвузлями трапляються не лише восени і наприкінці літа, а й у червні та липні. Тому вважаємо, що ці раси не є сформованими видами і визнаємо їх у статусі підвиду.

Поширення в Україні: Хр, Пл, Чн, Жт, Вл, Хм, Лв, Чц, Ів, Зк.

Загальне поширення: вся Європа, Зах. Азія (Туреччина).

Екологічна приуроченість: луки, узлісся широколистяних лісів.

E. officinalis subsp. *monticola* Silverside, 1991, Watsonia, 18: 347 — *E. montana* Jord., 1851, Mém. Acad. Nat. Lyon, 1: 343; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 194; Юз., 1955, Фл. ССРСР, 22: 633; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 578; Цвел., 1981, Фл. европ. части ССРСР, 5: 279; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1090. — *E. rostkoviana* subvar. *montana* (Jord.) Hartl, 1972, Ill. Fl. Mitteleur., Aufl. 2, 6 (1): 349.

Описаний з Франції, окол. Ліона («in pascuis subalpinis montium vivariensium et montis Pilat, prope Lyon, ubi frequentem legi»). Типовий матеріал у гербарії Jordan (*G*).

Поширення в Україні: Лв, Чц, Ів.

Загальне поширення: Півн. Європа (півд. ч.), Атл. та Центр. Європа.

Примітка: Як і з попереднім таксоном, С.В. Юзепчук [11], М.М. Цвельов [9], М.І. Котов [6] зазначали, що цей таксон є сезонною (весняною) расою, але надавали йому ранг виду *E. montana* Jord. Вважаючи, що ці раси не є сформованими видами, розглядаємо їх як підвиди.

Екологічна приуроченість: гірські і рівнинні луки, пасовища.

2. *E. hirtella* Jord. ex Reut., 1856, Compt. Rend. Soc. Hallér., **4**: 120; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.:175; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 635; Yeo, 1978, in Davis, Fl. Turk., **6**: 758; Котов, Визн. рос. УРСР, 1950: 392—395; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 280; Гришина, 1996, Фл. Сиб., **12**: 56; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**, 7: 1091. — *E. tatarica* Ledeb., 1830, Fl. Alt. **2**: 432, non Fisch., 1825. — *E. officinalis* α. *latifolia* Ledeb., 1849, Fl. Ross., **3**: 263, p.p. — *E. officinalis* α. *hirtella* Kryl., 1904, Fl. Alt. **4**: 956.

Описаний з Пеннінських Альп (Італія), синтими (паратими) — з території Франції, Італії та Швейцарії. Lectotypus (Vitek, 1985: 232): «Inter Rhododendrons près des glaciers [glacières] du Mt. Rose au found [fond] de la vallée de Macugnaga, 14.VIII.1853, Reuter» (G).

Поширення в Україні: Льв, Хм.

Загальне поширення: Атл., Центр. та Півден. Європа, Зах. Азія (Туреччина, Іран), Центр. Азія.

Екологічна приуроченість: рівнинні та високогірні луки, узлісся, кам'янисті та піщані схили.

Subject. 2. *Brevipilae* (Pugsley) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., **9**: 1092; — Ser. *Brevipilae* Pugsley, 1930, J. Linn. Soc. London (Bot.), **48**: 515; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 578. — Рослини з розгалуженим або простим стеблом. Приквіткові листки із залозистими волосками (з одно-, двоклітинними ніжками), іноді зі щетинками, зубці загострені, остисті. Віночок 8—12 мм завдовжки, нижня губа довша за верхню.

Турпу: *E. brevipila* Burnat et Gremli.

3. *E. brevipila* Burnat et Gremli, 1885, in Gremli, Excurs. Fl. Schweiz., ed. 5: 329; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 109; Юз., 1955, в Фл. СССР, **22**: 582, Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 566—567; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 277; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**, 7: 1098. — *E. officinalis* β. *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross., **3**: 263, p.p. — *E. officinalis* ε. *brevipila* Kryl., 1904, Fl. Alt., **4**: 956. — *E. praebrevipila* Chitr., 1907, Тр. Ботан. муз. Акад. наук, **3**: 27; Крыл., 1939, Фл. Зап. Сиб., **10**: 2483. — *E. stricta* auct. non D. Wolff ex J.F. Lehm.: Yeo, 1972, Fl. Europ., **3**: 263, p. p.

Описаний зі Швейцарії. Lectotypus (Sell, Yeo, 1978: 273): «Sur Obergestelen, Haut-Valais, 10.VIII.1878, Favrat» (*ZT*, isolectotypus *WU*).

Поширення в Україні: Луганська (Лг), Хр, См, Чн, Жт, Рівненська (Рв), Вл, Хм, Тернопільська (Тр), Льв, Чц, Ів, Зк, Київська (Кв), Пл.

Загальне поширення: Півн., Атл. і Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: узлісся, луки рівнинних та гірських районів.

E. brevipila subsp. *brevipila* — *E. brevipila* Burn. et Gremli, 1885, in Gremli, Excurs. Fl. Schweiz., ed. 5: 329; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 109; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 582, Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 566—567; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 277; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1098. — *E. officinalis* β. *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross., **3**: 263, p.p. — *E. officinalis* ε. *brevipila* Kryl., 1904, Fl. Alt., **4**: 956. — *E. praebrevipila* Chitr., 1907, Тр. Ботан. муз. Акад. наук, **3**: 27; Крыл., 1939, Фл. Зап. Сиб., **10**: 2483. — *E. stricta* auct. non D. Wolff ex J.F. Lehm.: Yeo, 1972, Fl. Europ., **3**: 263, p. p.

Примітка. С.В. Юзепчук [11], М.М. Цвельов [9], М.І. Котов [6] зазначали, що цей таксон є осінньою расою і надавали йому ранг виду *E. brevipila*. В.М. Хитрово [7], згодом — С.С. Ганешин [3] зауважували, що західна *E. brevipila* є осінньою расою, тимчасом як східна раса (автори так називають особини цього виду, що зростають на території колишнього СРСР) розпалася ще на дві раси (осінню та весняну), і називають цей вид *E. praebrevipila* Chitr. Особини з розгалуженими стеблами та короткими міжвузлями трапляються не тільки восени та наприкінці літа, а й у червні та липні. Вважаємо, що *E. brevipila* s. str. — це симпатрична форма, яку можна вважати лише підвидом.

Поширення в Україні: Хр, Сумська (См), Чн, Жт, Рв, Вл, Хм, Тр, Льв, Чц, Ів, Зк, Кв, Пл.

Загальне поширення: Півн., Атл. і Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: узлісся, луки рівнинних та гірських районів.

E. brevipila subsp. *tenuis* (Brenner) Wettst., 1896, Österr. Bot. Zeitschr., **46**: 385. — *E. vernalis* List, 1837, Jahresb. Kön. Gymn. Tilsit, 1837: 5; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 278; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1097. — *E. officinalis* var. *tenuis* Brenner, 1886, Fl. Handb. Finl.: 145. — *E. tenuis* (Brenner) Wettst., 1893 in Engl. u. Prantl, Nat. Pflanzenfam., **4**, 3b: 101, quoad nom.; id., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 114; Юз., 1955, у Фл. СССР, **22**: 587, Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 566—567. — *E. arctica* subsp. *tenuis* (Brenner) Yeo, 1971, Bot. J. Linn. Soc., **64**, 4: 357, p. p.; id., 1978, Fl. Europ., **3**: 261. — *E. stricta* var. *tenuis* (Brenner) Jalas, 1977, Acta Bot. Fenn. **14**, 4: 192.

Описаний зі Східної Пруссії (нині — Калінінградська обл.): «Haec plante, quae flores sub medio Majo edit, in pratis humidisculus, solo limoso prope Plenlaugken, quod praedium quatuor lapides a Tilsa, haud procul a via, quae ad urbem Gumbinnen fert». Лектотип не визначений. Типові зразки не знайдено (Schwartz, 1949; Yeo, 1978a).

Поширення в Україні: Лг, Хр, См, Чн, Жт, Рв, Хм, Тр, Льв, Чц, Ів, Зк.

Загальне поширення: Півн. (півд. ч.) та Центр. (півн.-схід. ч.) Європа.

Екологічна приуроченість: луки, лісові галявини.

4. *E. x murbeckii* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 288; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 586; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 568, Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 2774; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1098. (*E. brevipila* Burnat et Gremli x *E. parviflora* Schag.).

Описаний з півдня Швеції та Фінляндії.

Lectotypus (Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**, 7: 1093): «Yddingesjon (Skåne)» 29 VIII 1895, Murbeck. Det. Wettstein (*WU*).

Примітка: поширення в межах перекриття ареалу батьківських видів.

Екологічна приуроченість: луки, узлісся.

Subsect. 3. *Pectinatae* (Pugsley) Peregrym **comb. nov.** — Ser. *Pectinatae* Pugsley, 1936, J. Bot. (London), **74**: 286; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 568; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 562; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 2774. — Subsect. *Brevipilae* (Pugsley) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., **9** p. p.: 1098.

Рослини з розгалуженим або простим стеблом. Листки жорстковолосисті або майже голі, незалозисті. Віночок 6—12 мм завдовжки, нижня губа віночка довша за верхню або дорівнює їй.

Typus: *E. pectinata* Ten.

5. *E. pectinata* Ten., 1811, Prodr. Fl. Napol., 1: 36; id., 1830, Syll., 4: 86; id., 1835, l.c., 5: 32; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 82; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 577; Yeo, 1978, in Davis, Fl. Turk., 6: 759, p. p.; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 276, p. p.; Гришина, 1996, Фл. Сиб., 12: 60; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1095. — *E. officinalis* β. *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross. 3: 263, p.p. — *E. bicknelli* Wettst., 1896, in Bicknell, Fl. Bordighera a. San Remo, App. 1: 325. — *E. tatarica* subsp. *bicknelli* (Wettst.) Hayek, 1918, in Hegi, Ill. Fl. Mitteleur., 6, 1: 86. — *E. orae-australis* Juz., 1955, в Списке раст. Герб. фл. СССР, 13: 93. — *E. irenae* Juz., 1955, Бот. мат. (Ленинград), 17: 361—362; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 575; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 276. — *E. officinalis* β *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross., 3: 263, p.p. — *E. liburnica* auct. non Wettst.: Yeo, 1972, Fl. Europ., 3: 263.

Описаний з Італії («In saxosis apricis Campaniae: Colline di Formicola; Aprutii: M. di Pizzoli, Majella, Grotta Caprara»). Syntypi: Herbarium Neapolitanum, M. Tenore (NAP).

Поширення в Україні: Хр, Лг, См, Чн, Черкаська (Чк), Кв, Жт, Хм, Чц, Ів, Зк, Дніпропетровська (Дн), Херсонська (Хс), АР Крим (Кр).

Загальне поширення: Центр. і Півн. Європа, Зах. Азія.

Екологічна приуроченість: відкриті кам'янисті схили, рівнинні та гірські луки, узлісся.

Примітка. С.В. Юзепчук [10] описав новий вид *E. irenae* як кримську (яйлинську) расу збірної *E. tatarica* й вважав, що він заслуговує на виділення через ізольованість свого ареалу. Наші дослідження гербарних зразків, зокрема типового, та спостереження в природі показали, що вид, який зростає в Криму, має ознаки *E. pectinata*, тому наводимо *E. irenae* серед синонімів *E. pectinata*.

6. *E. tatarica* Fisch. ex Spreng., 1825, Syst. Veg., ed.16, 2: 777; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 88; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 570, Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 562—563; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1093. — *E. officinalis* α. *latifolia* Ledeb., 1849, Fl. Ross. 3: 263, p.p. — *E. officinalis* β. *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross., 3: 263, p.p. — *E. pectinata* auct. non Tenore: Yeo, 1972, Fl. Europ. 3: 263, p. p. et auct. plur.

Описаний з південного сходу Європейської частини Росії (Саратовська обл.).

Lectotypus (Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1095): «Desertum tataricum, Fischer» (LEI, isolectotypi W).

Поширення в Україні: Лг, Донецька (Дц), Хр, Пл, См, Чн, Кв, Чк, Вінницька (Вн), Жт, Рв, Хм, Вл, Рв, Льв, Чц, Ів, Зк, Хс, Кр.

Загальне поширення: Центр., Півд. Європа; Зах., Центр., Схід. (Японія) Азія.

Екологічна приуроченість: степи, сухі луки та галявини, узлісся.

Примітка. Г.Л. Гусарова зазначала [4], що у результаті вивчення типового матеріалу *E. tatarica* і *E. pectinata* виявлено відміни за комплексом ознак, характерних для «сезонних вікаріат». Типовий зразок *E. tatarica*, зібраний в околицях м. Саратова, має 8-9 вузлів до суцвіття, а гірська *E. pectinata* переходить до цвітіння з 2-3 вузлів. Для *E. tatarica* також характерне більш галузисте стебло, ніж в *E. pectinata*, зубці приквіткових листків більш загострені, — до остистих. Р.Ф. Yeo [18] вважав, що така ознака, як щільність опушення, є проявом внутрішньовидової варіабельності, і звів *E. tatarica* до синонімів *E. pectinata*, при цьому не врахував ознаки галузнення пагонів та форми зубців приквіткових листків. Вважаємо, що це два окремі види, але наведені ознаки (форма зубців та галузистість стебла) варіабельні, стабільнішою ознакою є опушення приквіткових листків.

7. *E. stricta* D. Wolff ex J.F. Lehm., 1809, Prim. Fl. Herbip.: 43; Yeo, 1972, Fl. Europ. 3: 263, p. p.; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 276; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1096. — *E. stricta* Host., 1831, Fl. Austr., 2: 185; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 93. — *E. officinalis* β. *vulgaris* Ledeb., 1849, Fl. Ross., 3: 263, p.p. — *E. condensata* Jord., 1852, in Pugill. Pl. Nov. Praesert. Gall.: 135; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 579; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 565.

Описаний з південної Німеччини («In nemoris ad Wellriether-Hof»). Типовий гербарій не знайдений. Лектотип не обраний.

Поширення в Україні: Лг, Дн, Хр, Пл, Кв, Хм, Рв, Вл, Ль, Чц, Ів, Зк, См, Чн, Чк, Вн, Чр, Жт, Хс.

Загальне поширення: Європа (за винятком крайньої півночі та півдня) від Південної Феноскандії до Північної Іспанії, Італії та північної частини Балканського п-ва.

Екологічна приуроченість: на луках, пасовищах, у чагарниках, частіше — на сухих і вапнякових ґрунтах.

8. *E. x reuteri* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 284; Юз., 1955, у Фл. СССР, 22: 581; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 277; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1097. — *E. stricta* var. *pilifera* Kihlm., 1896, Acta Soc. Fauna Fl. Fenn. 13, 5: 8 (*E. stricta* D. Wolff ex J.F. Lehm. x *E. parviflora* Schag.).

Описаний зі Швеції, Фінляндії, Естонії, прибалтійських регіонів Німеччини та Польщі.

Lectotypus (Jalas, Kukkonen, 1973: 39): Fl. Finl. exs. N348, sub *E. stricta* Host. var. *pilifera*, «Nylandia, Esbo, Hemtans in silvaticis fundo argillaceo», 21.VIII.1895. A.O. Kihlman» (*H*, isolectotypi *H*, *KUO*, *W*).

Поширення в Україні: Хр, См, Чн, Ль, Ів.

Загальне поширення: Північ. (півд.), Центр. (півд.) Європа.

Екологічна приуроченість: луки, лісові галявини.

Subsect. 4. Nemorosae (Pugsley) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., 9: 1100. — *Euphrasia* ser. *Nemorosae* Pugsley, 1930, J. Linn. Soc. London (Bot.), 48: 494, Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 600; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 569. — Стебла дуже розгалужені або без бічних пагонів, листки жорстко волосисті або майже голі, віночок 4—6 мм завдовжки, нижня губа майже дорівнюється верхній, коробочка виімчата.

Турпс: *E. nemorosa* (Pers.) Wallr.

9. *E. nemorosa* (Pers.) Wallr., 1815, Ann. Bot.: 81; Yeo, 1972, Fl. Europ. 3: 262, p.p.; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 272; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1100. — *E. officinalis* var. *nemorosa* Pers., 1807, Syn. Pl. 2: 149.

Описаний з Франції.

Lectotypus (Sell, Yeo, 1970: 221): [Is.] in Bulliard, 1785, Herb. de la Fr. 5: tab. 233.

Поширення в Україні: Жт, Ль, Ів, Зк.

Загальне поширення: Центр. та Атл. Європа.

Екологічна приуроченість: луки, лісові галявини.

10. *E. parviflora* Schag., 1845, Consp. Veg. Upl.: 56; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 600; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 569; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 272; Гусарова,

2005, Ботан. журн., **9**: 1101. — *E. curta* (Fries) Wettst., 1894, Österr. Bot. Zeitschr., **44**: 135; id., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 128. — *E. praecurta* Chitr., 1905, Список раст. Русск. фл. 5: 146. — *E. nemorosa* auct. non (Pers.) Wallr.: Yeo, 1972, Fl. Europ. 3: 262, p. p.

Описаний зі Швеції: «Uplandia». «Hab. in ericetis pass.». Типовий гербарій не знайдений. Лектотип не обраний.

Поширення в Україні: Дн, См, Хр, Чн, Кв, Чк, Вн, Жт, Рв, Вл, Хм, Лв, Чц, Ів, Зк.

Загальне поширення: Півн., Атл. та Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: луки, лісові галявини, узбіччя доріг.

11. *E. glabrescens* (Wettst.) Wiinst., 1946, Bot. Tidsskr., **48**: 101; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 602; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 571; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1101. — *E. curta* var. *glabrescens* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 133. — *E. parviflora* var. *glabrescens* (Wettst.) Tzvel., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 273. — *E. varians* Ganesch. in sched.

Описаний з Півн., Атл. і Центр. Європи. Типовий матеріал з числа синтипів, що цитується Wettstein [16], можливо, знаходиться у Стокгольмі [4].

Поширення в Україні: См, Хр, Чн, Кв, Чк, Вн, Рв, Хм, Тр, Лв.

Загальне поширення: Півн., Атл. і Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: луки, пасовища, узлісся.

12. *E. chitrovoi* Tzvel., 1980, Нов. системат. высш. раст., **17**: 231; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 275; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1101.

Описаний з північно-західної Росії.

Lectotypus (Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**, 7: 1101): «Псковская губ. Великолуцкий у. На лугу бл. с. Бутитина [Бутитино]. 1.VI.1903. В.Д. Андреев, excl. pl. glanduloso-pilosa» (*LE!*).

Поширення в Україні: Ів, Зк.

Загальне поширення: Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: луки, краї полів.

Примітка. За М.М. Цвельовим [9] цей таксон дуже близький до *E. coerulea*, але дослідник припускає, що він має інше походження. Для України вид наводиться з Карпат [9], однак гербарних зразків, які б це підтверджували, ми не виявили. Тому зростання *E. chitrovoi* в Україні вважаємо сумнівним.

13. *E. coerulea* Horpe et Fürnr., 1834, Flora (Regensb.), **17**: 445; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 275, Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1101. — *E. coerulea* Tausch, 1834, Intelligenzblatt zur Flora, **17** (1), 1: 7, nom. nud.; id., 1837, in Sched. ad Plant. Sel. Fl. Bohem., nom. nud.; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 115. — *E. uechtrtziana* Jung. et. Engl., 1867, Österr. Bot. Zeitschr., **17**: 141; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 601; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 570.

Описаний з Чехії: «in den Schneeegruben des Isergebirges». Isotypi: Pl. Sel. Bohem., Fasc. II, ed. II, sub. *E. coerulea* Tausch, «Von den Bergen des Isergebirges» (*CGE, W, LE*).

Поширення в Україні: Лв, Зк, Чц.

Загальне поширення: Центр. Європа.

Екологічна приуроченість: гірські луки і пасовища.

Subsect. 5. *Latifoliae* (Pugsley) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., **9**: 1103. — *Euphrasia* ser. *Latifoliae* Pugsley, 1930, J. Linn. Soc. London (Bot.), **48**: 486; id., 1936, J. Bot. (London), **74**: 286; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 604; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 572. — Ser. *Amblyodontae* Juz., 1955, цит. соч.: 613, (descr. ross.). — Стебла нерозгалужені, іноді з одним-двома бічними пагонами, часто карликові; листки голі або слабоопушені, без залозистих волосків; зубці їх неостисті, часто тупі. Віночок 4—6 мм завдовжки. Коробочка притуплена або виїмчаста.

Турпс: *E. minima* Jacq. ex DC.

14. *E. tatrae* Wettst., 1894, Österr. Bot. Zeitschr. **44**: 248; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 163; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 606; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 572; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 275; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1103. — *E. minima* var. *carpathica* Freyn, 1891, in Sagorski et Schneid., Fl. Centralkarpathen **2**: 421. — *E. minima* subsp. *tatrae* (Wettst.) Hayek, 1913, in Hegi, Ill. Fl. Mitteleur., **6**, 1: 91.

Описаний з Карпат: «Bisher blos aus den West- und Centralkarpathen, aus dem Risengebirge (schlesische Seite) und aus Siebenbürgen bekannt». Ізотипи: «Тучапарас, Tatra Mts., Freyn» (*WU*).

Примітка: *Euphrasia tatrae* Wettst. є східною расою поліморфного середньоевропейського виду *E. minima* Jacq., описаного зі Швейцарії.

Поширення в Україні: Чц, Ів.

Загальне поширення: Центр. Європа (Татри, Карпати).

Екологічна приуроченість: альпійські луки, пасовища.

Subsect. *Alpinae* (Rothm.) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., **9**: 1105. — Ser. *Alpinae* Rothm., 1935, Cavanillesia, **7**, 3:10; Pugsley, 1936, J. Bot. (London), **74**: 285, emend.; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 615; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 569. — Стебла розгалужені, з готими, жорстко волосистими листками, без залозистих волосків. Віночок 12—15 мм завдовжки, з трубкою, яка видовжується наприкінці цвітіння. Нижня губа віночка широка, перевищує верхню. Довжина коробочки вдвоє більша за ширину.

Турпс: *E. alpina* Lam.

15. *E. kernerii* Wettst., 1893, in Engl. et Prantl. Nat. Pflanzenfam. **4**, 3b: 101; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 204; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 615; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 574; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, **5**: 278; Гусарова, 2005, Ботан. журн., **9**: 1105. — *E. picta* Wimm. subsp. *kernerii* (Wettst.) Wettst. ex Vollm., 1914, Fl. Bayern: 667. — *E. picta* Wimm. subsp. *arguta* (Townsend) Yeo, 1971, Bot. J. Linn. Soc., **64**, 4: 354; id., 1972, Fl. Europ. **3**: 261; id., 1978, Bot. J. Linn. Soc., **77**: 251.

Описаний з Угорщини.

Lectotypus (Yeo, 1978a: 251): «Hungaria centralis: in collibus graminosis apricis Matrae [Budapest, non Matra, fide Wettstein]» (*WU*).

Поширення в Україні: Чц, Ів, Зк.

Загальне поширення: гори Центр. та Півден. Європи.

Екологічна приуроченість: трав'яні схили гір та пагорбів у нижніх і середніх гірських поясах.

16. *E. picta* Wimm., 1857, Fl. Schles., ed. 3: 407; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 204; Юз., 1955, Фл. СССР, **22**: 616; Котов, 1965, Фл. УРСР, **9**: 576; Yeo, 1972, Fl.

Euror., 3: 261, p. p.; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 278; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1093.

Описаний з Польщі. Lectotypus (Schaeftlein, 1967: 56): «In Silesia e manu Wimmer. D. Lager» (*FI*).

Поширення в Україні: Чц, Ів, Зк.

Загальне поширення: гори Центр. і Півд. Європи.

Екологічна приуроченість: кам'янисті схили гір, альпійські луки.

Subsect. 6. *Petiolares* (Pugsley) G.L. Gusarova, 2005, Ботан. журн., 9: 1105 — ser. *Petiolares* Pugsley, 1936, J. Bot. (London), 74: 287; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 617; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 575. — Стебла з різним ступенем розгалуження; листки з клиноподібною основою, короткочерешкові; 2-3 зубці приквіткових листків. Опушення відсутнє або представлене залозками на одно-, двоклітинних ніжках та щетинками. Квітки на квітконіжках. Віночок 6—10 мм завдовжки, з трубкою, яка видовжується після цвітіння. Коробочка широковиїмчата.

Турпс: *E. petiolaris* Wettst.

17. *E. taurica* Ganesch. ex Popl., 1931, Список раст. Крымск. гос. заповедн.: 87; Юз., 1949, Список раст. Герб. фл. СССР, 11: 151; там само, 1955, Фл. СССР, 22: 627; Yeо, 1972, Fl. Euror., 3: 265; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 575; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 280; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1108. — *E. willkommii* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 163, p.p. et aust. fl. Taur.

Описаний з Криму. Holotypus: «Крымская обл. По каменистым местам на яйле Ай-Петри, близ скалы Шишко. 26.VIII.1910. fl., fr., И. Шираевский» (*LEI*).

Поширення в Україні: Кр.

Загальне поширення: ендемік Криму.

Екологічна приуроченість: галявини, кам'янисті схили, яйли.

Sect. 2. *Angustifoliae* (Wettst.) Tzvel., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 280. — Ser. *Angustifoliae* Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 69. — Subsect. *Angustifoliae* (Wettst.) Jørg., 1919, Bergens Mus. Aarb. 1916—1917, 5: 61; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 638; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 580; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1093. — Листки розсіяно опушені простими волосками, без залозок. Приквіткові листки від ланцетних до лінійних (довжина у 2—3 рази перевищує ширину) з вузькими розставленими зубцями. Коробочка гола або слабоволосиста.

Lectotypus: *E. salisburgensis* Funck.

18. *E. salisburgensis* Funck, 1794, in Hoppe, Bot. Taschenb.: 190; Wettst., 1896, Monogr. Gatt. Euphr.: 218; Юз., 1955, Фл. СССР, 22: 638; Котов, 1965, Фл. УРСР, 9: 280; Yeо, 1972, Fl. Euror., 3: 266; Yeо, 1978, in Davis, Fl. Turk., 6: 762; Цвел., 1981, Фл. европ. части СССР, 5: 280; Гусарова, 2005, Ботан. журн., 9: 1108. — *E. officinalis* var. *salisburgensis* (Funck) Schleicher, 1800, Cat. Pl. Helv.: 22.

Описаний з Австрії («um Salzburg...»). Syntypi: «um Salzburg...» [fide Wettst.] (*PRC, W*).

Поширення в Україні: Зк.

Загальне поширення: Півн. (Скандинавія) і Центр. Європа, Зах. Азія (півн.-зах. Туреччина).

Екологічна приуроченість: альпійські луки.

1. *Визначник рослин УРСР* / За ред. М.В. Клокова. — К.: Держсільгоспвидав УРСР, 1950. — С. 392—395.
2. *Визначник рослин Українських Карпат* / За ред. В.І. Чопика. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 268—270.
3. *Ганешин С.С.* К систематике рода *Euphrasia* // Днев. Моск. съезда бот., 1926. — С. 64—66.
4. *Гусарова Г.Л.* Конспект рода *Euphrasia* (*Scrophulariaceae*) России и сопредельных государств // Ботан. журн. — 2005. — **90**, № 7. — С. 1087—1115.
5. *Котов М.І.* Рід *Euphrasia* L. // *Визначник рослин УРСР*. — К.: Держсільгоспвидав УРСР, 1960. — С. 392—395.
6. *Котов М.І.* Родина Ранникові — *Scrophulariaceae* R. Вр. // *Флора УРСР*. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — **9**. — С. 559—582.
7. *Хитрово В.Н.* К систематике некоторых видов рода *Euphrasia*, обитающих в России (по поводу материала, издаваемого в «Гербарии Русской Флоры») // Тр. Ботан. муз. импер. академии наук. — С.-Пб., 1906. — Вып. III. — С. 22—36.
8. *Цвелев Н.Н.* О некоторых видах очанок (*Euphrasia* L.) // Нов. системат. высш. раст. — Л.: Наука, 1980. — **17**. — С. 228—233.
9. *Цвелев Н.Н.* Род Очанка — *Euphrasia* L. // *Флора европейской части СССР*. — Л.: Наука, 1981. — **5**. — С. 268—281.
10. *Юзенчук С.В.* Описания некоторых новых очанок флоры СССР // Бот. материалы БИН. — 1955. — **17**. — С. 357—375.
11. *Юзенчук С.В.* Род Очанка — *Euphrasia* L. // *Флора СССР*. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1955. — **22**. — С. 557—640.
12. *Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.* Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural checklist. — Kiev, 1999. — P. 308—309.
13. *Pugsley H.* New British species of *Euphrasia* L. // *J. Bot.* — 1929. — **67**. — P. 224—225.
14. *Pugsley H.* Enumeration of the species of *Euphrasia* L., Sect. *Semicalcaratea* Benth. // *J. Bot.* — 1936. — Vol. 74. — P. 273—288.
15. *Silverside A.J.* The identity of *Euphrasia officinalis* L. and its nomenclatural implications. // *Watsonia*. — 1991. — **18**. — P. 343—350.
16. *Smejkal M.* Taxonomická studie Československých druhů rodu *Euphrasia* L. — Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied., 1963. — 82 s.
17. *Wettstein R.* Monographie der Gattung *Euphrasia*. — Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1896. — 316 s.
18. *Yeo P.F.* *Euphrasia* L. // *Flora Europaea*. — Cambridge, 1978. — **3**. — P. 257—266.
19. *Yeo P.F.* A taxonomic revision of *Euphrasia* L. in Europe // *Bot. J. Linn. Soc.* — 1978. — **77**. — P. 223—334.

Рекомендує до друку
Р.І. Бурда

Надійшла 27.09.2009

Е.Н. Перегрим

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

ТАКСОНОМИЧЕСКИЙ ОБЗОР РОДА *EUPHRASIA* L. (*OROBANCHACEAE*)
ФЛОРЫ УКРАИНЫ

Обобщены результаты критико-систематической обработки рода *Euphrasia* L. природной флоры Украины. Приведен конспект системы рода *Euphrasia*, включающий 2 секции, 7 подсекций (в т.ч. новая комбинация subsect. *Pectinatae* (Pugsley) Peregrum), 18 видов и 4 подвида. Для каждого вида указаны номенклатура, ареал и экология. Дается ключ для определения видов флоры Украины.

Ключевые слова: Euphrasia, таксономия, флора, Украина.

О.М. Peregrum

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

A TAXONOMIC OVERVIEW OF THE GENUS *EUPHRASIA* L. IN UKRAINE

A critical taxonomic revision of the genus *Euphrasia* L. in the Ukrainian flora is presented. The modified system of the genus (for taxa occurring in Ukraine) includes 2 sections, 7 subsections (the new combination, subsect. *Pectinatae* (Pugsley) Peregrum, is validated), 18 species, and 4 subspecies. Nomenclature, data on distribution and habitats are given for each species. A key to species of *Euphrasia* in the flora of Ukraine is presented.

Key words: Euphrasia, taxonomy, flora, Ukraine.